

Арістофан

Біографія

Аристофан (лат. Aristophanes, грец. Αριστοφάνης) (бл. 445 — бл. 385 до н. Е., Афіни), давньогрецький поет-комедіограф. Погляди Арістофана на злободенні проблеми епохи відповідали інтересам селянства того часу; він з недовірою ставився до радикальної демагогії, захопившої міські низи ("Вершники"), і до індивідуалістичної філософії софістів ("Хмари"), справедливо вбачаючи в тому і в іншому симптоми кризи афінської демократії. У комедіях Арістофана знайшли відображення актуальні події того часу, виступи проти військової політики ("Лісістрата"), паплюження реальних особистостей (Сократа — в "Хмарах"), фантастичні ситуації ("Ахарняне", "Птахи"). У давнину Аристофан отримав прізвисько "батька комедії", з сорока написаних ним комедій дійшли одинадцять п'єс цілком і кілька десятків уривків.

Аристофан народився в Аттиці в заможній родині. Філіп, батько Арістофана, володів ділянкою землі на острові Егіна, що дало привід сучасникам вважати, що Арістофан афінського роду, хоча він був афінським громадянином, походив із афінського дема Кідафіна. Перші свої п'єси не міг виставляти під власним ім'ям, так як був невідомий і не мав можливості оплачувати хор. Більшість комедій Арістофана було вперше представлено в роки Пелопонесскої війни (431-404) і відрізнялися політичною гостротою, властивою школі античної комедії, відбивали кризу афінської демократії.

Під чужим ім'ям була представлена і перша комедія Арістофана "Бенкетуючі" (427), судячи за збереженими фрагментами — сатира на софистическое виховання і "модну" філософію. У 426 на Великих Дионисиях поставив комедію "вавилоняни", присвячену взаєминам афінян і їх союзників. За цю п'єсу Аристофан був притягнутий вождем афінського демосу, хабарником і демагогом Клеоном, висміяним в комедії, до суду за образу народу і його представників перед союзниками. Подробиці суду невідомі, мабуть, Аристофан досить легко відбився від звинувачень.

Комедії Арістофана перших років його творчості ("Ахарняне", 425; "Вершники", 424; "Оси", 422; "Мир", 421) відображають погляди селянства Аттики, яке особливо страждало від військових дій. Протест проти війни поєднується у комедіографа з критикою афінських правителів. Значною мірою завдяки Аристофану давньогрецьке слово "демагог", що означало "предводитель народу" набуло сучасне одіозне значення.

П'єси Арістофана відрізняються сміливістю фантазії, фривольним гумором, нещадністю викриттів, свободою політичної критики. Об'єктами його сатири були сучасні йому афінське суспільство, модна філософія і література, а також агресивна політика Афін, тяготи Пелопоннеської війни, на яку припала велика частина життя Аристофана. Його натяки і конкретні випадки, нюанси характеристик, часом вислизують від нас, були зрозумілі сучасникам, знаходили у них живий відгук. Комедії Арістофана завжди актуальні і мають майже публіцистичним ефектом.

Темі "війни і миру" — основний в дискусіях політичних партій в Афінах того часу —

присвячені п'єси Арістофана "Ахарняне" (425; поставлена від імені поета і актора Калістрата) і "Мир" (421). Сюжет комедії "Лісістрата" (411), поставленої після катастрофічного для Афін поразки Сицилійській експедиції в 413, винятковий у всій світовій літературі. Жінки Еллади, прагнучи покінчити з війною, під проводом афінянки Лісістрати (грец. Гублячи військо) захоплюють Акрополь в Афінах і дають клятву до припинення війни відмовляти чоловікам у любові. Війна афінян зі спартанцями, яка перетворилася в такий спосіб у війну жінок і чоловіків, закінчується союзом і загальним світом. Комедія сповнена гумору, фарсу, грубих жартів, непристойних, але колоритних сцен.

У своїх комедіях Арістофан висміює як вискочок, крикунів і неуків з низів, так і аристократів і "золоту" молодь. Майже в кожній своїй комедії Арістофан висміює вождя Афін Клеона, якого у "Вершників" (424; перша комедія Арістофана під його власним ім'ям) виводить крикуна і неуком, улесливим і хитрим рабом старого і тупого Демосу (Народу).

Головні дійові особи комедії "Оси" (422; поставлена від імені Філоніда) отримали імена, що характеризують їхнє ставлення до Клеона: Філоклеон (Клеонолюб) і Бдіклеон (Клеононенавістник). Предмет висміювання — пристрасть афінян до процесів і, конкретно, закон про підвищення плати суддям, просунутий в народних зборах Клеоном. Хор в "ос" — люди похилого віку-судді, які шукають поживи і представлені у вигляді ос з жалами, які накидаються на противника судів, "ворога демократії" та "прихильника тиранії" Бдіклеона.

Причини вад суспільства Арістофан бачить у війні і представників нової філософії (софістах) і літератури (комедії Евріпіда), розхитують традиційні підвалини суспільства. В образі шарлатана, лжемудрець і наставника в пороках в "Хмарах" (423) він виводить Сократа. Хмари — хор з 24 дівчат — символ неясності і розпливчастості мови представників нової філософії.

На Великих Дионисиях 411 року Арістофан ставить "Жінок на святі Фесмофорий", де висміює Евріпіда і його молодшого сучасника драматурга Агафона. Політичних випадів в комедії немає, в цілому вона представляє пародію на трагедії Евріпіда "Олена" і "Андромеда". Хор складається з жінок, присутніх, щоб засудити порочить їх Евріпіда. Переодягнений в жіноче плаття друг останнього повинен захищати його, але обман розкритий, і герой, рятуючись біля вітаря, намагається знайти вихід і згадує для цього сюжетні ходи еврипидовської трагедії.

У 405 на Ленеях була поставлена комедія "Жаби", яка не тільки отримала першу нагороду, але навіть була представлена двічі, що траплялося вкрай рідко. Тема цієї комедії, написаної після смерті в 406 Софокла і Евріпіда, — доля трагічної поезії. Бог театру Діоніс відправляється в підземне царство, щоб вивести звідти Евріпіда, так як на землі перевелися трагічні поети. Однак після змагання Евріпіда з Есхілом, під час якого драматурги пояснюють гідності своїх творів і навіть зважують фрази, Діоніс забирає на землю Есхіла, герої якого шляхетні, а трагедії виховують доблесть і піднесені громадянські почуття. Комічний ефект подорожі Діоніса по Аїду і змагання

посилюється ще і тим, що хор у комедії представлений у вигляді жаб.

До жанру утопії відносяться комедії Арістофана "Птахи" (414), "Жінки в народних зборах" (392), "Багатство" ("Плутос") (388). У "Птахів", написаних у формі казки, поряд з людьми діють і птиці (хор), які між небом і землею створюють своє царство, місто Тучекукуевска; панування богів скинуто, світом правлять пернаті. У "Жінок у народних зборах" афінянки під проводом Праксагора (вона нагадує Лисистрату) починають керувати державою, що призводить його до процвітання, чоловіки байдикують, життя повне бенкетів та насолод. П'єси "Багатство" і "Жінки в народних зборах" сильно відрізняються від написаних під час Пелопоннеської війни. Сатира в них пом'якшена, нападок на окремих політичних діячів немає; скорочена роль хору, багато партій замінені музичними інтермедіями. Останні комедії Арістофана "Еолосікон" і "Кокал" були представлені вже після смерті драматурга його сином апар.

Композиційна структура комедій Арістофана відрізняється постійністю: експозиційний пролог завершує виступ хору, в подальшому дія розвивається в чергуванні мовних партій (епісодієв) і хорових, з яких виділяється парабаса — партія хору, який виступає зазвичай від імені автора. Особливе місце займає агон, де стикаються позиції сторін спору. Подальші епісодії повинні або підтвердити правоту переможця в суперечці, або показати ілюзорність його поглядів в застосуванні до реального життя. У більш пізніх комедіях Арістофан відходить від традиційної структури: парабаса втрачає самостійне значення, сильно скорочується роль хору в розвитку сюжету. Творчість Арістофана відрізняло почуття особистої відповідальності за вирішення політичних і моральних проблем свого часу, а також яскравий і виразний мову. У світовій драматургії він вважається батьком комедії.